

СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПОНЯТТЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

Теоретиками і практиками реформування України нині активно обговорюється питання про створення єдиної категоріальної основи осмислення процесу соціальних змін, визначення його складових, етапів та напрямів розвитку. На це в своїх дослідженнях звертають особливу увагу В.М. Ворона, М.І. Михальченко, В.Ф. Сіренко, В.П. Степаненко, І. Предборська, Ф.М. Рудич та інші вітчизняні вчені [1].

Вирішення цієї насамперед філософської проблеми забезпечує можливість повороту національної еліти до нового мислення з його пріоритетом загальнолюдських цінностей та інтересів, переходом від політичної конфронтації до співробітництва, однотипним розумінням алгоритмів саморозгортання соціальних процесів. З огляду на це в статті ставиться завдання дослідити категоріальний статус поняття „соціальні зміни”, а також розглянути їх реальний перебіг в умовах реформування українського суспільства.

Цілком зрозуміло, що для здійснення ефективних кроків, які б відчутно сприяли оновленню життя громадян України, активно вивчається досвід виходу з кризи інших країн. Водночас головна увага звертається на конкретні форми вирішення тих чи інших проблем. Але цього, як на наш погляд, недостатньо в підході до реформування соціального устрою конкретного суспільства. Аналіз гносеологічних підвалин процесу взаємозалежності економічних і політичних трансформацій свідчить про те, що тут важливо вивчати передовсім глибинні унікально-універсальні категоріальні структури мислення, завдяки чому реформатори знаходять відповідне рішення. Бо для конкретної дійсності, в даному разі, української, потрібні свої форми організації суспільного життя, а відтак і відповідно специфічні форми реформаторської діяльності.

Кардинальний переворот у способах теоретичного мислення, викликаний зміною лінійної парадигми на нелінійну, з різних причин не був, на жаль, зрозуміло сприйнятий і гідно пошанований свого часу вітчизняною філософсько-соціологічною та політичною думкою, а отже, реформатори були відлучені від них ще під час перебування на студентській лаві. Тому практика взаємодії економічних та політичних реформ не отримувала належної об'єктивної оцінки стану справ, і реформатори були позбавлені можливості своєчасно закласти глибинні підвалини узгодженої взаємодії економіки і політики.

Саме ця обставина значною мірою стримує розуміння необхідності й змісту оновлення України, бо світосприймання реформаторів не розглядає трансформацію соціальних структур як закономірний процес суспільного розвитку. Аргументом, що підтверджує цю тезу, може слугувати розгляд концепту „соціальна зміна”. Саме він, на нашу думку, є центральним як у розумінні змісту й темпів переходу суспільства від однієї стадії до іншої, так і в оцінці явищ стагнації.

Ідеологічно це може пояснюватись тим, що у разі висвітлення соціальної зміни крізь призму пануючих ідейно-теоретичних установок “непохитного” марксистсько-ленінського вчення про суспільний розвиток, вона сприймалась як апологетичний прийом, тобто відхід від вивчення принципів питань прогресу людства, соціальної революції у бік розгляду

“паліативних зрушень у рамці існуючого ладу”. Сучасна українська економіка і політика демонструють це наочно.

Водночас із зарубіжної літератури, яка нині щедрим потоком хлинула в Україну, стає зрозуміло, що за кордоном категорія “соціальна зміна” є об’єктом глибокого наукового аналізу майже всіх існуючих у сучасній соціології напрямів і шкіл. Саме вона сприяла в минулому і сприяє сьогодні розвитку й поглибленню реформаторського мислення у національних еліт, що ефективно допомагає поширенню саме реформаторських настроїв у політичному середовищі. В силу цього факту вони більш виважено підходять до економічних і політичних реформ у своєму суспільстві.

Серед причин, які сприяли популярності терміна “соціальна зміна” за кордоном, була, з одного боку, нагальна необхідність відповідати певним чином на тиск ідеологічного противника – марксизму, який протистояв Заходу у вигляді системи соціалізму з його ідеєю перманентної світової революції. З другого боку, набули поширення песимістичні погляди на прогрес, які вже наприкінці 30-х років ХХ століття стали фактично пануючими у західній соціології.

Як справедливо зазначає І. Предборська, “за умов швидко змінюваної реальності, складності й багатоманітності соціальної дійсності тлумачення змін як відхилень від норми або як тільки ціннісно спрямованих процесів (прогрес, наприклад) стали ввіч недостатніми й перешкоджали цілісному сприйняттю такого багатовимірного феномена, яким є людське суспільство, залишали поза полем зору дослідників безліч інших процесів, що зумовлюють зміни у суспільстві. Отже, новопостала об’єктивна потреба у переосмисленні підходу до оцінки суспільного розвитку вимагала створення теорії, яка була б здатна охопити всю багатоманітність соціальних змін, готова передбачити соціальні зміни й допомагати здійснювати управління й контроль над ними” [2].

Інтенсивне формування концептуальних засад теорії соціальної зміни пов’язане з другою половиною ХХ сторіччя. Вагомий внесок у її розвиток зробили А. Босков, Р. Дарендорф, Л. Козер, С. Ліпсет, У. Мур, Р. Нісбет, У. Огберн, Т. Парсонс, Е. Сміт, Н. Смелзер, С. Ейзенштадт та ін.

Помітне поширення термін набув у 70-ті роки минулого століття, коли він майже повністю витіснив з наукового обігу такі терміни, як “прогрес”, “розвиток”. Популярність поняття “соціальна зміна” зумовлена його ємністю, широтою, змістовністю, інформативністю, а також його ціннісно-нейтральною забарвленістю.

Головна відмінність сучасних поглядів на цю проблему від еволюціонізму, неоеволюціонізму, теорії циклічності та інших підходів полягає у тому, що соціальну зміну як головний об’єкт досліджень розглядають поза контекстом глобальних схем.

У соціологічній літературі наводяться різні підходи до класифікації соціальної зміни. Залежно від розмірів, масштабів їх прояву в суспільстві соціальні зміни поділяють на “великомасштабні” та “дрібномасштабні” (У. Мур). Короткочасні зміни репрезентовані революціями, довготривалі – соціальною еволюцією. Залежно від джерела виникнення зміни ділять на екзогенні та ендогенні (Р. Дарендорф).

На сьогодні нема єдиної теорії соціальної зміни. Існує безліч тлумачень, підходів до її дослідження. І все ж, “попри різні ідеологічні погляди, – зазначено в одному із соціологічних словників, – соціологи зараз згодні з тим, що зміна – нормальна умова суспільства скрізь” [3].

Теоретичне обґрунтування способів відбуття соціальних змін здатне сформувати у реформаторів алгоритм проведення реформ у суспільстві. Тут важливо визначити точку зору, наприклад, Р.Дарендорфа, який виокремлює три способи структурних змін. Перший з них передбачає тотальну заміну персоналу в “позиціях авторитету”, іншими словами – повалення пануючого класу. Наочним прикладом таких змін може бути революція.

Другий, що його найчастіше зустрічаємо в історії – часткова зміна особового складу пануючої еліти. Наочний приклад – коаліція. Третій – найважливіший – взагалі не передбачає будь-якої заміни в керівних прошарках. Тут суть зміни полягає в урахуванні правлячою меншістю у своїй законодавчій і політичній діяльності інтересів і цілей опозиції. За такого підходу відмінності сторін, що протидіють, залишаються, проте суспільство зберігає стабільність.

Третій спосіб структурних змін можна розглядати як найвідповідальніший тип еволюції. Він вимагає від партій, що перебувають при владі, особливого вміння уникати придушення інтересів опозиції й, а відтак – і виникнення заворушень, хай то буде заколот, повстання чи страйк.

Таким чином, всебічно опановуючи категорію “соціальна зміна” реформатори відтворюють теоретично не тільки суть явища, але й сукупність детермінант цього процесу, характер і механізми трансформації українського суспільства.

У цьому аспекті важливо підкреслити, що у світлі парадигми нелінійності розвитку соціального світу зовсім іншого сенсу набуває *співвідношення категорій* необхідності, причини, наслідку, випадковості, можливості тощо. Так, наприклад, внаслідок категоріальної переорієнтації історико-наукового мислення стає дуже відчутним принципове переосмислення категорії необхідності в теорії і практиці державного будівництва. Раніше, при зіставленні з категоріями причини і наслідку, вона тлумачилась як жорсткий причинно-наслідковий детермінізм історико-наукових подій. Сьогодні ж у взаємозв'язку з категоріями випадковості, спроможності, дійсності, необхідність виявляється потоком можливостей. Останній помітно “згасає” при “випадковому” переході однієї з наявних можливостей в реальність. Реалізована подія принципово утримує в собі нову варіабельну схему наукового прогресу.

Таким чином, трансформація українського суспільства – це не тільки, а можливо й не стільки продукт творчої праці людини, скільки продукт самостійного, стихійного розвитку людської культури взагалі у тих зазвичай рамках, що їх створюють способи життя українського етносу, діяльність та мислення його пересічного громадянина.

Світогляд реформаторів забезпечує вибір соціального ідеалу для суспільства. В сучасній Україні, яка перебуває на стадії соціального хаосу, все переплутано. Сьогодні ідеал українського суспільства, що часується з майбутнього, кличе його у XXI століття, а практика силоміць відкидає суспільство в часи первісного накопичення капіталу. Головною методологічною вадою стратегії трансформації пострадянського простору є концентрація зусиль на якомога скорішому досягненні реформ шляхом догматичного використання засобів ринкової стабілізації, що розроблені для суспільств, які перебувають на доіндустріальному етапі розвитку, тоді як високорозвинутому пострадянському простору потрібна стратегія переходу до постіндустріального суспільства.

Ототожнювання соціальної трансформації з процесами модифікації та вестернізації, уподобання західного еталону, з одного боку, і абсолютизація явища плюралізму цивілізацій аж до відкидання загальнолюдських цінностей і перспективи, з другого, – ось дві крайності

інтерпретації соціальної трансформації пострадянського соціуму, що віддзеркалюють світоглядну всеядність суспільної свідомості на теренах колишнього СРСР.

Якщо спрощено виходити з того, що ми розглянули вище, то далі варто з'ясувати дещо про *видові поняття "економічні трансформації" та "політичні трансформації"*, бо може скластись враження, що мова йде про два потоки змін: одні стосуються економіки, другі – політики. Однак при більш уважному підході до аналізу взаємовідносин економічних і політичних трансформацій стає зрозуміло, що розглядати їх взаємозв'язок слід лише в рамках цілого, а саме – соціального організму країни. Саме це динамічне ціле обмежує коло питань, які обов'язково мають бути розглянуті, бо задають програму аналізу взаємозалежності економічних і політичних трансформацій.

За цієї вихідної взаємозалежності економічних і політичних трансформацій як атрибутивна характеристика, що утримує їх у рамках динамічного цілого – соціального організму країни – вимагає щонайменше, трьох вимірів, а саме: онтологічного, морфологічного та функціонального.

Даний висновок варто розглядати як робочу гіпотезу, яка знайде або не знайде своє підтвердження у ході дослідження взаємозалежності економічних і політичних трансформацій в Україні на сучасному етапі розвитку соціального життя. Розглянемо це детальніше.

Онтологічний вимір взаємозалежності економічних і політичних трансформацій має установити їх природу і переконати в тому, що вони за природою однакові, чи, навпаки, незважаючи на те, що "входять" до складу соціального організму країни як його відносно самостійні органи, за природою вони не збігаються. Спеціальними дослідженнями було встановлено, що соціальний організм країни за своєю природою є квантово-хвильовим об'єктом [4]. Це означає, що у складі даного цілого економічний та політичний компоненти теж повинні мати квантово-хвильову або процесуальну природу. Вони обидва залежні від інших компонентів цілого й останнє тут диктує умови життєдіяльності економічному і політичному компонентам.

Це означає, що залежність економічного і політичного обумовлюється впливом на них двох інших складових соціального організму країни, а саме: соціального та ідеологічного. Без аналізу їх впливу на стан і поведінку економічного й політичного процесу трансформації та його результат пояснити в принципі неможливо.

Онтологічна залежність економічного і політичного у складі соціального організму країни як явища польового або процесуального походження, є найглибшою характеристикою їх взаємовідносин між собою. Це означає, що вона, взаємозалежність, є природною і повинна в подальшому аналізі розкриватись через морфологічні та функціональні характеристики.

На наявність морфологічних та функціональних вимірів прямо вказує функціональна природа соціального організму країни, який наділений такою атрибутивною властивістю як пульсація, або переходом від продуктивності до продукту й у зворотному напрямку – від продукту до продуктивності. Тут під продуктивністю ми розуміємо обмін діяльністю між економічною та політичною сферами, а під продуктами – субстрати, в яких мають присутність економічне і політичне.

Онтологічна залежність між економічними і політичними трансформаціями полягає в тому, що не може бути обміну діяльністю між цими двома компонентами соціального організму країни без продукту, як не може бути продукту без обміну діяльністю [5]. Цілком

зрозуміло, що економічний компонент поставляє для обміну засоби виробництва і продукти споживання, а політичний компонент – продукти духовного виробництва, якими є смисли, що упаковані в політичні та управлінські рішення.

Протягом усієї історії людства змінювалися способи праці, форми і типи власності. Лише одне залишалося незмінним: вирішальна роль праці в житті людини. Навіть діаметрально протилежні погляди, якими багата економічна галузь, мають спільність у тому, що праця, як складний і багатогранний процес взаємодії людини з природою та оточуючим її світом, повинна підтримувати і забезпечувати відповідно до суспільного прогресу фізіологічний та духовний рівні життя людини. Отже, продуктивна праця – це невід’ємний біосоціальний стан людини, в ході якого вона розкриває свої атрибутивні властивості.

Таким чином, взаємозалежність економічних і політичних трансформацій у просторі – це морфологічна, а залежність у часі – функціональна їх характеристика [6].

Морфологічний вимір взаємозалежності економічних і політичних трансформацій полягає у тому, що ми тут маємо справу з двома видами продуктів: матеріального виробництва, тобто фіксованого, до якого тяжіє економічна складова, і духовного виробництва, тобто вільного, до якого тяжіє політична складова. Оскільки і матеріальне, і духовне виробництво є результатом раціональної спрямованої діяльності, то продукти не просто накопичуються, а формують певні структури, що вимагають адекватності одна одній. Тут ми маємо справу з такими продуктами як соціальні інституції.

На практиці це означає, що певному типу та рівню розвитку економічної структури повинна відповідати політична конструкція і – навпаки, оскільки вони одна одну обслуговують у рамках соціального організму країни. Ідея про незалежність економічних трансформацій від політичних чи навпаки, незалежність політичних рішень від стану економічних процесів – звичайний міф, який не витримує жодної критики з боку теоретичного аналізу.

Взаємозалежність економічних і політичних трансформацій на рівні морфологічних залежностей розкривається шляхом співвідношення інституціональних утворень. Це може бути системний аналіз відповідності структури економічної сфери складовим політичної сфери – наприклад, політичним партійним силам у парламенті або системі адміністративного управління економікою. Можна навести й інші рівні зіставлення економічних і політичних трансформацій на морфологічному рівні, скажімо, відповідність розбудови інституту власності – інституту української держави.

Функціональний вимір взаємозалежності економічних і політичних трансформацій полягає у висвітленні обумовленості економічних процесів політичними рішеннями або, навпаки, вплив політичних рішень на розвиток економічних процесів, наприклад, на стабільність національної валюти або ефективності розвитку сільськогосподарського сектору національної економіки. Зрозуміло, що йдеться тут про взаємозалежність в обміні певними видами діяльності між цими компонентами соціального цілого.

Таким чином, аналіз взаємозалежності економічних і політичних трансформацій у часі та просторі прямо вказує на її тотальний характер. Так, наприклад, В. Биченков пише з цього приводу: “Мені здається цілком припустимим і правомірним розглядати простір як тотальність усіх на світі взаємодій, а час – як тотальність усіх змін. З цих позицій не можна сказати, що дія вчиняється в просторі, – вона сама є момент простору як тотальності; так само як не можна сказати, що зміна відбувається в часі, – вона є момент часу як тотальності.

З іншого боку, простір виступає як рух структури, а час як рух різноманітності. Єдність простору і часу складає рух” [7].

Специфіка взаємозалежності між економічними і політичними трансформаціями або економікою і політикою, власністю та державою полягає у тому, що вона опосередковується соціальними та ідеологічними трансформаціями. Тому їх взаємозалежність є опосередкованою медіаторами-посередниками: з одного боку – це ментальність (мотивація) та поведінка людей, а з другого – це світогляд та ідейний план організаційного забезпечення.

Свідомо послуговуючись термінами “соціальні трансформації” та “ідеологічні трансформації”, ми хочемо підкреслити мінливий характер цих двох факторів-посередників взаємодії економічних і політичних трансформацій. Звичайно, у практиці можуть виникати різні комбінації між ними: наприклад, ідеологічні засади сприяють поглибленню інтеграції економічних і політичних реформ, а поведінка людей – не відповідає їм, або навпаки. А може скластися така ситуація, що всі вони діють злагоджено і це позитивно відбивається на інтеграції вищезазначеної взаємодії. Але ж може бути й навпаки. Більш детальний аналіз конкретних ситуацій, що можуть скластися на практиці з опосередкуванням, поки що не входить у наші дослідницькі плани.

Водночас не забудемо і про наявність посередників між економічними і політичними трансформаціями. Позбавитись їх неможливо, бо економіка на політику “тисне” через соціальну сферу, а політика на економіку, у свою чергу, – через ідеологію. І це свідчить про те, що між ними слід виділяти пряму, тобто безпосередню та непряму, тобто опосередковану залежність. Пряму залежність ми уже розглянули. Тепер звернемось до характеристики опосередкованої залежності між економічним та політичним компонентами в структурі соціального організму країни. Опосередковані залежності у взаємодії економічних і політичних трансформацій детермінуються соціальними та ідеологічними трансформаціями. Розглянемо їх предметніше.

Соціальні трансформації опосередковують взаємозалежність економічних і політичних трансформацій через наявність таких факторів, як ментальність, мотивація особистості і тому залежать від багатьох складових природно-біологічного, емоційно-психічного походження, навіть від стану фізичного здоров'я населення країни. Це так би мовити внутрішній чинник, а є ще й такий посередник, що діє на поверхні. Мається на увазі поведінка людей в ринкових умовах, яка може мати руйнівну або інноваційну спрямованість. Цей бік опосередкування взаємодії детальніше розглянемо далі, коли даватимемо оцінку стану цього посередника в Україні.

Ідеологічні трансформації опосередковують взаємозалежність економічних і політичних трансформацій через наявність таких факторів як світогляд, який є провідним для даного народу на певному етапі його розвитку, а також зміст активізованого сегмента культурного поля, що притаманний даному етносу і складається з певної сукупності ідей-сміслів, здатних організувати, як будь-яка символічно-знакова система, взаємодію органів соціального організму країни, де економіка і політика вважаються повноправними агентами-органами.

Основою для подальшого теоретичного руху у вирішенні проблеми взаємозалежності економічних і політичних перетворень вважається факт, зафіксований у цілій низці наук, і який становить сьогодні одну з найактуальніших проблем сучасної теорії пізнання. В найзагальнішому вигляді ця проблема формулюється як описання системи, елементи якої належать до одного рівня організації соціального світу, а сама вона як ціле – до іншого,

більш високого. Можна стверджувати, що ця проблема є центральною практично у всьому комплексі системних досліджень. Виходом з неї вбачається використання досить “тонкого” виду аналізу зв’язків, що формуються й стало функціонують між економічними та політичними трансформаціями у ході розбудови повноцінного життя українського народу в самостійній та незалежній Україні.

Тож *методологічною основою* дослідження механізму взаємозалежності між економічними і політичними трансформаціями є системний підхід, який виокремлює в економічному і політичному чинниках не тільки елементну базу, але й певну сукупність зв’язків. Ця робоча гіпотеза вважається продуктивною з огляду на те, що саме сукупність зв’язків між економічною та політичною сферами виступає тим самим “дешо”, завдяки якому ціле не може бути зведеним до суми своїх частин.

Саме завдяки цим внутрішнім зв’язкам між економічними і політичними трансформаціями соціальний організм країни набуває такої атрибутивної якості як цілісність. При цьому остання визначається нами як такий стан соціальної системи, коли щільність її внутрішніх зв’язків перевищує щільність її зовнішніх зв’язків, що для будь-якої системи гарантує сталість або гомеостаз.

Що це означає? Передовсім те, що економіка і політика як елементи аналізу створюють понятійний або смисловий каркас концепції їхньої взаємозалежності, а засіб зв’язку цих двох головних понять виявляється головним постулатом концепції, яка розробляється. Очевидно, що розбудова цілісної системи таких зв’язків між економічними і політичними трансформаціями є досить складним і самостійним завданням. Ми ж робимо спробу не стільки вичерпно вирішити проблему даної класифікації, скільки підтвердити робочу гіпотезу про наявність між економічними і політичними трансформаціями онтологічних, морфологічних та функціональних залежностей.

Отже, ми виходимо з того, що між економічними і політичними трансформаціями існує щонайменше сім форм зв’язку, а саме: зв’язки взаємодії, породження (генетичні), перетворення, будови (структури), функціонування, розвитку та управління.

Зв’язки взаємодії обумовлюються поділом суспільної праці і полягають в обміні діяльністю або продуктами цієї діяльності, про що вже йшлося. Трансформація економічного й політичного компонентів у соціальному організмі країни викликана саме під тиском того, що вони знаходяться в онтологічній єдності не тільки між собою, але й із двома іншими компонентами, а саме: соціальним та ідеологічним, які потребують від них не просто змін, а змін певного характеру. Наприклад, на етапі переходу сучасного соціального світу до інформаційної фази функціонування економічні і політичні елементи не можуть змінюватись у протилежному напрямку. Якщо це робити силовими методами, тобто рухатись у протилежному від загальноєволюційного процесу напрямку, то в такому разі між ними розвиваються не *кооперативні*, а *конфліктні* зв’язки. Отож зрозуміло, що тут немає сенсу послідовно аналізувати, чим кооперативні зв’язки відрізняються від конфліктних.

Зв’язки породження або генетичні пояснити не важко, оскільки теоретичним аналізом доведено, що в соціальному організмі країни економіка з’являється на білий світ першою, успішно розвивається і навіть створює громадянське суспільство, і тільки вже потім виникає потреба в державному регулюванні або, висловлюючись сучасною мовою, – потреба в промисловій політиці певного змісту і спрямування. Все це означає, що перетворення в трансформаційному алгоритмі починаються у сфері економіки, і тільки потім вони, залежно від гостроти накопичених суперечностей, починають розвиватись у політичній сфері.

Зв'язки перетворення формуються у ході технологічного обслуговування економіки політикою, а політики – економікою. При цьому, відповідно до механізму життєдіяльності соціального організму країни, економічні трансформації є головними у ході породження цілого, а політичні – у ході функціонування. Якщо економічні трансформації являють собою процеси, які упорядковуювання, то політична діяльність якраз і полягає в тому, щоб забезпечити формування відповідних програм упорядкування та прийняття конкретних команд або управлінських імпульсів, на взаємодію, спрямовану на інновації і прогрес.

Зв'язки будови (структури) досить чітко відстежуються намаганнями підвести економічні процеси на національному і регіональному рівнях під певний вид або орган регулювання. Це – з одного боку, а з іншого – намагання органу політичного керівництва, наприклад тієї чи іншої партії, що пройшла до Верховної Ради України, зайняти профільний комітет з метою набуття політичного впливу на ту чи іншу галузь народногосподарського комплексу, банківської сфери, або пошуку якогось іншого важеля впливу на економіку. При цьому політичні суб'єкти виконують, як правило, роль стратегічного менеджменту для економічної сфери.

Зв'язки функціонування забезпечують життєдіяльність соціального організму країни. Вони організують процес соціального метаболізму, суть якого полягає в обміні діяльністю між компонентами соціального організму, в якому економіка і політика, поряд із соціальним та ідеологічним факторами, відіграють роль головних агентів взаємодії:

- *зв'язки стану*, коли кожний наступний крок є функцією від попереднього стану. Якщо зараз в Україні розігралась штучно створена соціальна криза, яка набула системного масштабу, то й процеси, що спонтанно виникають мають теж кризовий характер. Якщо навіть при цьому народжується позитивний економічний процес, то йому важко пробитись на поверхню без допомоги політичної ланки;

- *зв'язки типу енергетичних або нейронних*, коли вони виконують одну функцію, скажімо, економіка та політика кооперуються для подолання бідності в Україні, яка досягла таких масштабів, що стала реальною загрозою національній безпеці країни.

Зв'язки розвитку, які можна розглядати як певну модифікацію функціональних зв'язків лише з тією різницею, що процес розвитку суттєво відрізняється від простої зміни стану. З чисто функціональної точки зору функціонування є рухом соціальної системи, яка проходить різні фази одного і того ж рівня складності і пов'язана з перерозподілом елементів, функцій та зв'язків об'єкта; при цьому кожний наступний стан або безпосередньо визначено попереднім, або "переформовано" усім станом об'єкта і в принципі не виходить за межі його історії. Розвиток же є не просто саморозкриття об'єкта, актуалізація вже закладених у ньому потенцій, а така зміна стану, в основі якої лежить неможливість з тих чи інших міркувань зберегти існуючі форми функціонування. Тут соціальна система (економічна і політична) мусить виходити на інший рівень функціонування, який до цього для неї був недоступним і навіть неможливим, а умовою такого виходу стала зміна організації системи. Суттєвим моментом тут є те, що згідно із синергетичними законами при переході від одного рівня до іншого соціальна система має значно більшу свободу вибору розвитку, що тягне за собою різноманіття у виборі конкретних форм її організації. Усе це не тільки визначає чисельність шляхів та напрямків розвитку, але й те, що соціальна система нібито сама творить власну історію.

Зв'язки управління, якщо скористатись мовою кібернетики, можна охарактеризувати як такі, що будуються на основі певної програми і водночас являють собою засіб її реалізації.

Це означає, що над економічними і політичними трансформаціями завжди є щось таке, що утримує в собі у тому чи іншому вигляді схему відповідної взаємодії економіки і політики. Якби не було такої схеми, то не можна було б говорити про закони функціонування і розвитку. Це “дещо” і є у власному сенсі система управління, а зв’язки управління – це ті засоби, за допомогою яких вона реалізує схему. Звідси – й умовність “багатства” зв’язків, про які часто говорять як про специфіку характеристики систем: релативне значення має не багатство або множинність зв’язку, а їх різнотиповість, різноякісність, що й забезпечує розмаїття форм управління.

Таким чином, теоретичний аналіз взаємозалежності економічних і політичних трансформацій свідчить про наявність між ними онтологічних, морфологічних та функціональних зв’язків.

Використана література:

1. Див.: Михальченко М.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К., 2001; Предборська І. Соціальна зміна як проблема соціологічної теорії // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3-4; Українське суспільство: десять років незалежності (соціологічний моніторинг та коментар науковців). – К., 2001; Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї/За ред. М.І.Михальченка, Ф.М.Рудича. – К., 1999.
2. Предборська І. Соціальна зміна як проблема соціологічної теорії // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3-4. – С. 18-19.
3. A New Dictionary of Sociology. – London, 1981. – P. 180.
4. Бех В.П. Генезис соціального організму країни. – Запоріжжя, 2000. – С. 106-125.
5. Бех В.П. Філософія соціального мира. – Запорожье: “Тандем-У”, 1999. – С. 252.
6. Тард Г. Социальная логика. – СПб.: Социально-психологический центр, 1996. – 553 с.
7. Быченков В.М. Институты: Сверхколлективные образования и безличные формы социальной субъективности. – М.: Российская академия социальных наук, 1996. – С. 493-494.

Малоока Л.

ВИТОКИ СУЧАСНОГО МАСОВОГО СВЯТА В УКРАЇНІ

Історія масових свят дуже давня. У їх основі – ритуальне обожнювання сил природи, коли людина ототожнювала себе і оточуючий світ, ідентифікуючи себе як його невід’ємну складову. Світогляд первісної людини, а згодом – норми, звичаї, мораль, правила спілкування, трудова культура цивілізованого суспільства на всіх етапах його розвитку стали базою формування культури святкування як форми відпочинку. В народних ігрищах, обрядах, ритуалах останній завжди мав характер активного спілкування, де кожен учасник виконував певну роль. За цих умов масове свято виконувало інформаційні, комунікативні, культурні функції в розвитку суспільства, стимулювало розвиток практичної та художньої свідомості його членів.

Історичний аспект масових свят розглядали історики і мистецтвознавці різних часів. Це, зокрема, А. Піотровський, М. Ізбеков, Ж. Т’ерсо, В. Брабіч, Я.Білоусов, О. Орлов, А. Некрилова. Фундаментальними працями з історії масових свят і видовищ є роботи М. Бахтіна, А. Мазасава.

В Україні дослідження масових свят є компонентом дослідження традиційних наукових проблем, зокрема етногенезу й етнічної історії свят. Так, загальноновизнаними є етнографічний нарис О. Воропая [1], дослідження українського письменника та етнографа В. Скуратівського [2], ґрунтовна монографія О. Курочкина [3] тощо. Однак залишено осторонь ще багато аспектів